

FOGALOMKÓRHÁZ

C Z O P F Á R F O N

„A meggondolatlan fecsegés emberéleteket követel.”

Nagy-Britannia Információs
Minisztériuma (1942)

A fogalmak éppúgy meg tudnak betegedni, mint az emberek. Néhányuknak genetikai hajlama is van erre, mások mindaddig kicsattannak az egészségtől, míg egy baleset vagy fertőzés utol nem éri őket. Különös, hogy bár együtt élünk velük, a politikában éppúgy, mint a magánéletben, mégsem tudatosítjuk, hogy nekik is komplex életfolyamataik, sőt szerveik vannak, épp csak az egészségbiztosítási kártya hiányzik az irataik közül. Jelen írás célja figyelemfelhívás. Fel kívánjuk hívni a figyelmet néhány olyan betegségre, amely kifejezetten a fogalmakra veszélyes, összefoglalóan pedig arra, hogy a nyelvnek is megvan a maga egészségtana.

POSZTMODERN BETEGSÉGEK

Milyen betegségekre kell gondolnunk? Odo Marquard *narratív csontritkulásról*, illetve *sorvadásról* (*narrative Athropie*) beszél, ezt tartja korunk egyik leg-súlyosabb kulturális problémájának.¹ Joggal – tehetjük hozzá, hiszen mi más a posztmodern, ha nem a gondolkodásunk vázát adó elbeszélő nyelvelemek elsatnyulása és a nyelv metanarratív funkcióinak kóros gyengesége? Arnold Gehlen diagnózisa szerint éppígy beszélhetünk *erkölcsi hipertrófiáról* (*Moralhypertrophie*) is, amikor egy virulens hamis morál támadása nyomán duzzanat lép fel az erkölcsi fogalomkészletünkben.² Hasonlóképpen ítéli meg Alasdair MacIntyre a morális felháborodásért felelős szerveink túlműködését, ami néha úgy tűnik, nemcsak az erkölcsi nyelvünket tartja a súlyos rendezetlenség állapotában, hanem egyes agyfunkciókra is negatív hatással van.³ Ha mindez nem lenne elég, a tudományos stílus virológusai eközben *főnévpestisről* (*noun plague*) beszélnek. Ennek kórképét Jacques Barzun, a modern oktatás egyik legjelentősebb kritikusává vázolta fel, hogy bemutassa, mit tesznek nyelvünkkel azok a tudósok, akik a stílus kárára az objektivitás és személytelenség híveiként járnak el.⁴ Hiába minden esztétikai védekezés és szemantikai karantén, úgy tűnik, semmi sem vethet gátat az absztrakt fogalomképzésnek.

Ezek csak a legelterjedtebb betegségeik, még egyszer: narratív csontritkulás, erkölcsi hipertrófia és főnévpestis. Mindhárom betegség az elmúlt száz évben terjedt el világszerte, bár elsősorban angolszász és német nyelvterületen vált tömegessé. Közös bennük az is, hogy túlzottan elvont fogalmiság útján terjednek, miközben sok olyan betegségről is tudunk, amelynél nem ez a probléma gyökere. Speciálisabb esetekben találkozhatunk olyan fogalmakkal is, amelyekre

1 Odo MARQUARD: *Über die Unvermeidlichkeit der Geisteswissenschaften = Uó.: Apologie des Zufälligen. Philosophische Studien.* Reclam, Stuttgart, 1986. 98–116. Itt: 105.

2 A megduzzadt, konkrét összefüggéseitől megfosztott morál, akárcsak egy megbetegedett szerv, nem képes ellátni eredeti funkcióját. Lásd bővebben: Arnold GEHLEN: *Moral und Hypermoral. Eine pluralistische Ethik.* Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 2004. 141–165.

3 Alasdair MACINTYRE: *Az erény nyomában. Erkölcselméleti tanulmány.* ford. BÍRÓNÉ KASZÁS Éva, Osiris, Bp. 1999. 14., 25.

4 Jacques BARZUN: *Simple and Direct. A Rhetoric for Writers.* Harper & Row, New York–Hagerstown–San Francisco–London, 1978. 16–18.

csupán az egzotikus környezet van rossz hatással. Számos ilyen beteg fogalom esetében felmerül, hogy ha visszahelyeznénk őket eredeti kontextusukba, meglepő gyorsasággal nyernék vissza egészségüket.

Hogy csak néhány példát említsünk: a *világ* szavunk a maga közönséges értelme szerint kozmológiai összességet fejez ki, egyébként pedig metafizikai értelmű szó – semmiképpen sem kapcsolódik hozzá politikai jelentés.⁵ Hasonlóképpen a *gyűlölet* sem jogi, hanem erkölcsi kategória, amelynek ezért sürgős levegőváltásra lenne szüksége. És ugyanez érvényes az *érték* fogalmára is, amely eredendően gazdasági, s nem erkölcsi mércét jelentett. Ezek a fogalmak egy olyan égövön rekedtek, amelyet szervezetük szemmel láthatóan rosszul visel. Nincs olyan kezelés, amely többet segíthetne rajtuk, mint a természetes környezet hatása – az otthonos tájék, amelyen születtek. Amikor *világ*politikáról, *gyűlölet*bűncselekményekről vagy ún. európai *értékekről* hallunk, tudatában kell lennünk, hogy nem otthonukban látogatjuk meg ezeket a fogalmakat, hanem hatóságilag elrendelt vesztegzár alatt. Ez a kényszerkarantén vonja ki fogalmainkat az igazság megismerésére törekvő gondolkodás hatóköréből. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ez a bizonyos „karantén”, a modern fogalomhasználat referenciális kerete, lényegében egyet jelent az *immanencia politikai formájával*, amely az igazságtól elválasztott rendigény nyomása alatt kristályosodott ki a 17. században. Mindmáig ez a forma határozza meg, mi az, ami politikai értelemben elgondolható. Eszerint gondoljuk el a politikát, az államiságot, sőt az életet is. Vállalnunk kell annak kockázatát, hogy ezen változtatunk.

NYELVI VÁLSÁGHELYZET

Fogalomkórházra van szükség! Egyes szavakat az intenzív osztályon kell kezelni, másokat elég egészséges környezethez segíteni. De az előttünk álló problémák kezelése már nem tűr halasztást. Onnan tudhatjuk, hogy egy kultúra végzetes válságban van, hogy a fogalmai absztrakttá válnak, és elveszítik kapcsolatukat az élet realitásaival. Nemcsak az életforma és kultúra tartalmi válnak el élesen egymástól, hanem a fogalmi gondolkodás is változásnak indul. Egyre általánosabbak a fogalmak, egyre kevésbé kötődnek a mindennapi élet egy bizonyos konkrét valóságához, így a házasság helyét a szexualitás veszi át, a munkás helyét a humán erőforrás, a hazát pedig felváltják az államiság, a közigazgatás és a földrajzi egység elvontabb fogalmai. Az élet és a fogalmak távolodása folytán az absztrakció és az általánosítás végül olyan helyzetet eredményez, amelyben a nyelv már nem képes rámutatni a valóságra. Marcel De Corte szerint az absztrakció folyamatát látszólag paradox módon épp a materializáció teszi teljessé – a fogalmakat előbb eltestietlenítik, hogy azután minden ellenállás nélkül vonhassák ki az anyagot a szellem fennhatósága alól.⁶

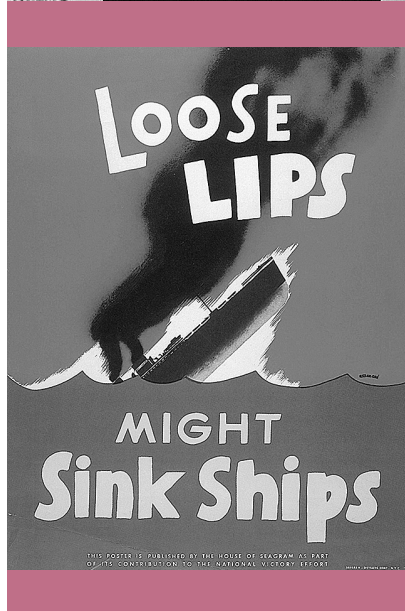
A lét fokozatosan visszahúzódik a nyelvből – szavaink vértelen arccal, halálra sápadtan állnak előttünk. Ha kultúránk gyengélkedésének okát keressük, biztosak lehetünk benne, hogy mint oly sok más betegség, ez is „pszichoszomatikus” eredetű, amennyiben egyszerre érinti a testet és a lelket, sőt éppen ezek kölcsönhatásában lép föl. Különösen érvényes erre a helyzetre Hermann Lübbe megállapítása, miszerint a megnevezésért vívott harc egyben magáért a létért folytatott küzdelem is, mert a lét és a megnevezés minden további nélkül távolról sem választható külön.⁷ Elég körbepillantani a kortárs nyilvánosságban: könnyen meggyőződhetünk róla, hogy lét és nyelv viszonyát számos egészségtelen terhelés éri. Ilyen a valóság megnevezését kifejezetten tiltó politikai

egy fogalomkórházra van szükség))

5 Carl SCHMITT: *A politikai fogalma* = Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika és államelméleti tanulmányok.* ford. Cs. Kiss Lajos, Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Bp. 2002. 36–39.

6 Marcel DE CORTE: *Das Ende einer Kultur.* ford. Walter WARNACH, Kösel-Verlag, München, 1957. 70–71., 94.

7 Hermann LÜBBE: *Sein und Heißen. Bedeutungsgeschichte als politisches Sprachhandlungsfeld = Wörter als Waffen. Sprache als Mittel der Politik.* szerk. Wolfgang BERGSDORF, Verlag Bonn Aktuell, Stuttgart, 1979. 71–84. Itt: 78.

Gyilkos szavak –
Amerikai háttországi propaganda
a II. világháború idején a fecsegés ellen
(Wikimedia Commons)

korrektség, a fogalmakat eltestietlenítő *genderelmélet* vagy épp a technológiai fejlődés, amellyel a nyelv nem tud lépést tartani.

Számos oka lehet annak, hogy nyelvünk és kultúránk pszichoszomatikus betegség jeleit mutatja, de nem tévedünk nagyot, ha ezeket a tüneteket a Sloterdijk-féle diagnózis alapján vesszük figyelembe, hiszen „a léttől elhagyott nyelv fecsegéssé válik”.⁸ Nincs hát okunk tanácstalanul állni politikai, erkölcsi és tudományos fogalmaink betegágya mellett! Még ha a diskurzus a teljes összefüggéstelenség benyomását is kelti, és a médiaszargon teljesen életidegenné is vált, eelőtt éppúgy nem szabad napirendre térnünk, ahogy egy orvos sem köthet különbékét egyes kórokozókval. Kötelességünk kimondani, hogy nem ez a nyelv egészséges állapota, mert ha egy látásra teljesen alkalmatlan szemet sem kiálthatunk ki egészségesnek, akkor az intellektuális tisztesség megköveteli, hogy azt se normalizáljuk, amikor a nyelv nem a valóság-ra vonatkozik. Nincs választásunk, ilyenkor az utolsó pillanatig küzdenünk kell a fogalmak életéért.

Most látszik csak, hogy tézisünk, miszerint fogalomkórházra lenne szükség, az eddig felsorolt betegségek, tünetek és diagnózisok tükrében már egyáltalán nem szerény óhaj többé, hanem határozott antitézise az emberi gondolkodást eltestietlenítő későmodern/posztmodern filozófiának. Törekvésünk néhány bekezdéssel eelőtt még ártatlan nyelvapolásnak tűnhetett, most mégis hadüzenet formáját ölti a politikai korrektséggel, a posztmodern nyelvi rezsimekkel és a transzhumanizmussal szemben. Felvevésünk egyaránt érinti az elme és a test filozófiáját, az ismeret- és a lételméletet, a nyelvpolitikát és a technikai fejlődést. A valódi következmények csak akkor válnak láthatóvá, amikor a megtestesült *logosz* kultúrájából kiindulva hozzálátunk a karteziánus dualizmus okozta sérülések gyógyításához. De azt már most is látjuk, hogy ha végül sikerül felépítenünk a fogalomkórházat, utána sem lesz könnyű dolgunk.

IGAZSÁGREZSIMEK

A kórház a szó legsajátosabb értelmében „igazsághely” (Michel Foucault), hiszen valósággal kikényszeríti lét és megnevezés egységét. Az ebből származó hatalmat nemcsak a szovjetek használták ki, akik elmeegógyintézetben kezelték a másként gondolkodókat (politikai pszichiátria), vagy épp a náci, akik pedig állandóan a faj- és népegészség szempontjaira hivatkoztak. Egy ilyen jellegű és intenzitású hatalom ellenállhatatlan vonzerőt jelent bármelyik (bio)politikai rezsím számára. Bár az igazság nem politikai fogalom, a politikának mégis állandó törekvése, hogy azzá tegye, hiszen mindenki abban érdekelt, hogy az „igazsághelyek” birtokbavétele révén teljesen szabadon, külső kényszer nélkül előállíthassa a saját igazságát. A liberális gondolkodás „igazsághelye” a piac,⁹ ahol kereslet és kínálat találkozása révén mintegy „szabadon” határozzák meg az értékeket. Ezt az elvet meghaladva fejlődött ki az értékek monopolkapitalizmusát jelentő liberális hegemonia.

A piac biztonságos helynek tűnik, hiszen az árusok maguk őrzik a portékájukat, ráadásul egymást is szemmel tartják. Ám az ebből fakadó biztonságérzet csak egy langyos vasárnap délutáni hazugság, semmi más. A piacon is bármilyen megtörténhet, különösen, ha nem számítunk rá. Ráadásul egy igazsághely sosem

8 Peter SLOTERDIJK: *Du musst dein Leben ändern. Über Anthropotechnik.* Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2009. 38.

9 Vö. Michel FOUCAULT: *Die Geburt der Biopolitik. Vorlesung am Collège de France 1978–1979.* ford. Jürgen SCHRÖDER, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2004. 52.

veszélytelen. Ez világosabbá válik azokban a rendszerekben, amelyek nem a piac eredendően relatív igazságfogalmán alapulnak, hanem az állam abszolút igazságát hirdetik. Az államszocializmus és a fasizmus nem piacra termelik a maguk „igazságait”, hanem egyfajta orwelli Igazságminisztériumot működtetnek. Az érték-piac nagytőkéséi és a magántulajdonú „konszenzuszgépezetek” (Antonio Gramsci) helyett a „jelentéstermelők osztályuralma” (Helmut Schelsky) következik. Az üzleti ajánlatokat itt utasítások váltják fel, a ténymegállapításokat pedig nem megérteni, hanem megvalósítani kell. Egy valamirevaló Igazságminisztérium éppúgy kikényszeríti a valóság és a nyelv egységét, mint a piac vagy a kórház. Mindezt azért fontos elmondani, hogy véletlenül se gondoljuk, hogy vállalkozásunknak semmi köze a hatalomhoz. Ez önámítás, hovatovább hazugság lenne.

Fölösleges eltagadni, hogy mint minden kórház, a mi fogalomkórházunk is „igazsághely”. Berendezéseit csak akkor szabad használatba vennünk, ha teljes tudatában vagyunk felelősségünknek, és azt sem felejtjük el, milyen veszéllyel jár egy fogalomkórház működtetése. A lét és a megnevezés kikényszerített egysége azzal a veszéllyel jár, hogy a kezelés során kárt teszünk az élő szervezetben. Vagy a valóságban, vagy a nyelvben teszünk kárt, ráadásul az sem biztos, hogy a beavatkozás eléri a célját. Ugyanakkor, ha egy kórházban nem tudunk szilárd kapcsolatot találni a nyelv és a valóság között, az halálhoz vezethet. Emberi életek múlnak azon, hogy a szavak helyes vonatkozásban állnak-e a valósággal. Ebben áll a diagnosztika tétje. És legalább ekkora a tét, ha nem az emberek, hanem maguk a fogalmak betegszenek meg!

A cél tehát nem az, hogy saját Igazságminisztériumunk hatáskörébe utaljuk az „egészségügyet”, vagy piaci logikát követve próbáljunk hasznot húzni a fogalomkórház működéséből. Nem kereskedők és nem is hivatalnokok vagyunk! Ha valóban fogalmakat akarunk gyógyítani, akkor a hippokratészi eskü szellemében kell eljárunk. Ernst Jünger egyébként minden íróttal bátorít, mondván: „Az első mű megjelenését egy Hippokratészéhez hasonló eskünek kell megelőznie. Ezt az esküt csak titokban lehetne letenni, és nélkülöznie kellene a »nem-ártás« elvét, hiszen a gyógyítás művészete és a szerzőség ugyan nem zárják ki, de nem is fedik egymást.”¹⁰ Az esküre persze többek közt azért lenne szükség, mert a fogalmaink a szerző szerint is komoly bajban vannak: „Régi, jó szavakon politikai erőszakot tettek és lealacsonyították őket; ezeknek, miként a betegeknek, időt kell hagynunk a lábadozáshoz.”¹¹

nyelvünk pszichoszomatikus betegség jeleit mutatja

BETEG FOGALMAK

„Esküszöm a gyógyító Apollónra” – így kezdődik a hippokratészi esküvés. Néhány tüsszögő melléknév vagy sántító metafora miatt még nem lenne értelme kórházat nyitni, de itt nem is erről van szó! A főnévpestis vagy a narratív csontritkulás nem olyan betegségek, amelyeket félvállról lehetne venni. Ráadásul politikai gondolkodásunk legfontosabb fogalmai várnak betegfelvételt. A lista természetesen sosem lehet teljes, de a következő pácienseket soron kívül kellene fogadni:

természet	tolerancia
élet	világ
autoritás	szeretet
szabadság	gyűlölet
történelem	kultúra
fejlődés	demokrácia
politika	jog
értékek	identitás

10 ERNST JÜNGER: *Autor und Autorschaft* = Uő.: *Sämtliche Werke*. 19. köt. *Essays IX*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1999. 9–266. Itt: 63.

11 Uo. 84.

Mindegyik fogalom kulcsfontosságú szerepet tölt be a társadalmi képzeletben, ezért megbetegedésük a politikai valóság egészét veszélyezteti. Nem kérdéses az sem, hogy a felsoroltakhoz hasonlóan a „jó” és a közjó fogalmának is sürgős segítségre lenne szüksége, mondhatni: szociális alapon.

A fogalomkórháznak nem csak egyedi esetekkel kell foglalkoznia, hiszen a nyelv a társadalomhoz hasonlóan viszonyokból épül fel. Egyes fogalmaknak jót tenne, ha részt vehetnének a Heidegger által alkalmazott csoport-, illetve párterápián, amely a lét és idő, illetve a lét és látszat viszonyára már jó hatással volt. A módszer lényege, hogy egy szembeállításra keresztül határozzuk meg egy fogalom specifikusabb értelmét. Ilyenkor akár egymással határos fogalmak szembeállítása is termékeny lehet.¹² Ilyen kezelést alkalmazott sikerrel Max Weber a *hatalom* és az *uralom* viszonyában, de úgy véljük, még ennél is fontosabb lenne a *hatalom* és a *tekintély* közös terápiája.

Gyakori hiba, hogy a kezelés hatékonyságát a felhasznált eszközöktől, valamint a befektetett munka mennyiségétől és intenzitásától teszik függővé. Gyakran elegendő lenne stimulálni a fogalmak immunrendszerét, és olyan erőkre támaszkodni, amelyek meghaladják az orvos eszköztárát. Egyes vélemények szerint a gyakori műhibák Kant ismeretelméletére vezethetők vissza, mely a megismerés munkájától teszi függővé az igazság elérését.¹³ A legtöbb hiba mellett a modern filozófia önhitt monologikus jellegével függ össze.¹⁴ Könnyen belátható, hogy aki nem tesz fel kérdéseket a betegnek, az nagy valószínűséggel félre fogja kezelni a betegségeket. A megoldás erre csak az lehet, ha visszatérünk a dialógus formájához: egymással és a fogalmakkal is aktívabb párbeszédet kell kezdeményeznünk.

Hogy nem egyedi esetekről van szó, hanem a diskurzus összetettebb struktúráiról, az csak a „szavak promiszkuitásából” (Carl Schmitt) eredő problémák kapcsán válik nyilvánvalóvá. A nemi betegségek gyógyításánál nemcsak páciensekkel, hanem egyúttal hálózati csomópontokkal is szembe kell néznünk, jól tesszük tehát, ha gondolkodásunk egészsége érdekében tartózkodunk bizonyos képzetársításoktól és olyan szempontokat is figyelembe veszünk, amelyek túlmutatnak egyes fogalmakon. Maga a nyelv nem ismeri a fogamzásgátlás és az absztinencia semmilyen formáját, a szavakra tehát nekünk kell vigyáznunk. Ez vonatkozik a fogalmak, képzetek és eszmék korlátlan keveredésére is, amit Baudrillard egyenesen a transzszexualitáshoz hasonlít. A nemiség, a politika, az esztétika és általában a fogalmak is mind ugyanúgy oldódnak fel a jelentéssel szembeni posztmodern közönyben: gátlástalanul összekeverednek, s ezzel el is veszítik sajátosságukat.¹⁵

a nyelv viszonyokból épül fel

AZ ÉPÍTÉSI TELEK

A fogalomkórház alapkövét már régen lerakták. Ezen a térben és időben persze nehezen behatárolható eseményen jelen volt Vico, Rivarol és Hamann, de más gondolkodók is, akik a nyelv elsőbbségét hirdették a felvilágosodás racionalizmusával szemben. Közülük Vico vállalta, hogy megszervezi az alapok kiadását, bár ehhez a nemes feladathoz baljós módon csak sírásókat tudott keríteni. Magyarázata szerint azért, mert a *történetíró* „feladata lesz megtalálni motívumait az igaznak, amely az évek leforgásával, a nyelvek és szokások megváltozásával, hamis mezben jutott el hozzánk”.¹⁶ Az alapítók közül Rivarol sem vádolható tétlenséggel: már azelőtt elkezdett gyógyszereket felírni a betegeknek, hogy az építkezés érdemben megkezdődhetett volna. Hasonlóképpen járt el Johann Georg Hamann is, aki, hogy elejét vegye a sarlatánok ténykedé-

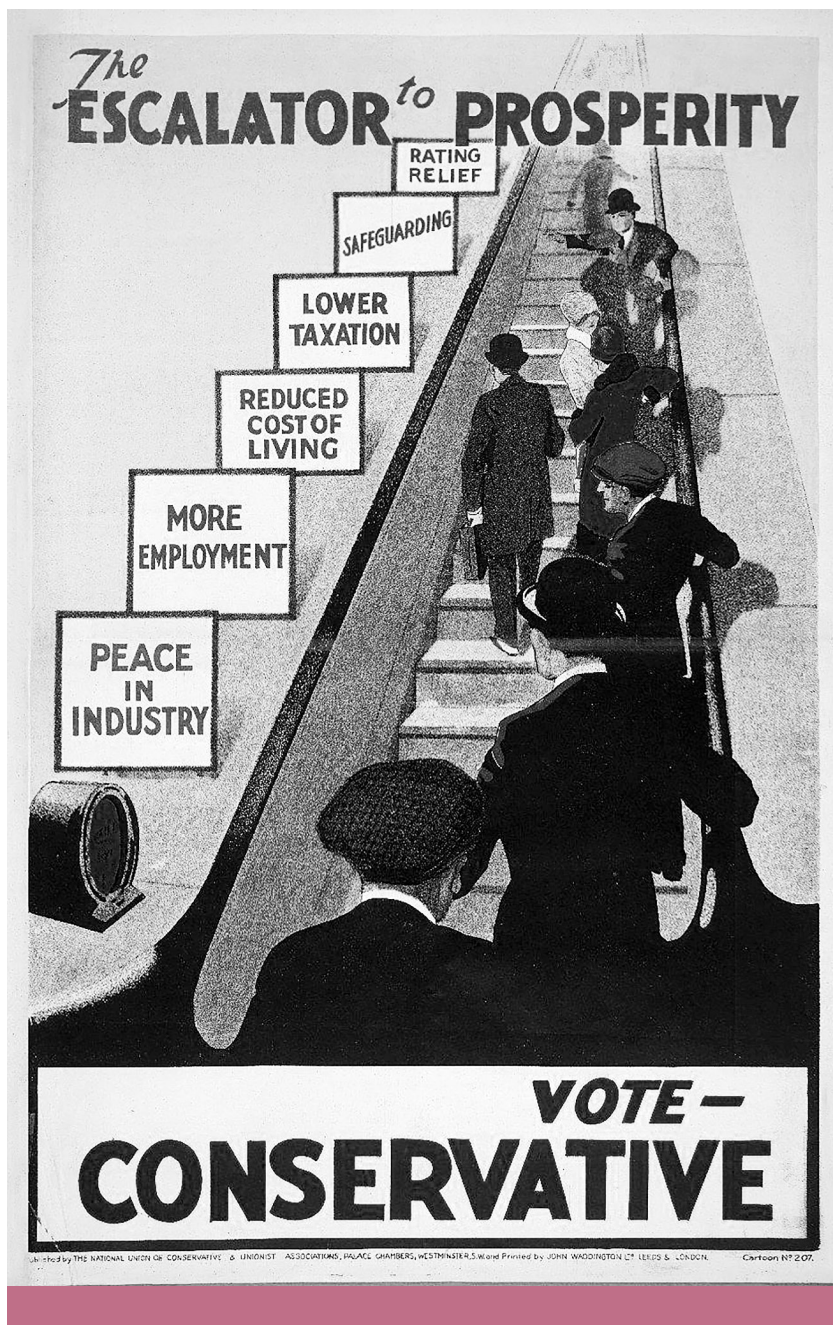
12 LÜBBE: *I.m.* 71.

13 Josef Pieper a modern filozófia alapvető problémájaként tárgyalja ezt, lásd: Josef PIEPER: *Szabad idő és kultusz*. ford. GYÖRFFY Miklós, MMA Kiadó, Bp. 2022.

14 Martin BUBER: *Das Wort, das gesprochen wird = Sprache und Wirklichkeit. Essays*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1967. 10.

15 Jean BAUDRILLARD: *A rossz transzparenciája. Esszé a szélsőséges jelenségekről*. ford. KLIMÓ Ágnes, Balassi-BAE Tartóshullám-Intermedia, Bp. 1993. 25.

16 Giambattista VICO: *Az új tudomány*. ford. DIENES Gedeon – SZEMERE Samu, Akadémiai, Bp. 1963. 188.

Modern fogalmak –
A brit toryk választási
plakátja 1929-ben
(Conservative Party)

sének, leszögezte, hogy „az értelem nyelv”.¹⁷ Mindezzel el is végezték az első simításokat. S mert minden kezdet nehéz, építési engedély hiányában az ellenfelvilágosodás e rejtett műhelyének is tábori körülmények között kellett megkezdeni a működését.

A siralmas feltételeket látva Joseph de Maistre egyes fogalmakra már a betegek kenetét kívánta feladni, mondván: „A korszellem ferdesége naponként hatalmába kerít bizonyos szavakat, s azokat kénye-kedve szerént elrontja. Beszélje, tegyük föl, az egyház a mi nyelvünket, könnyen megtörténhetik, hogy valamely szemtelen szabadszellem, a szertartás legszentebb szavát nevéssé teszi vagy meggyalázza.”¹⁸ E kóros elváltozásokkal szemben szerzőnk egyfajta transzplantációs központtá akarta tenni az immár megváltoztathatatlanná merevedett latin nyelvet. Amennyire nagyszerű felvetés, annyira nehéz megvalósítani az elmúlt évszázadok kártevése után.

17 Johann Georg HAMANN: *Brief an Herder*. 8. August 1784 = Johann Georg Hamann. *Briefwechsel*. 5. köt. szerk. Arthur HENKEL, Insel Verlag, Wiesbaden, 1955–75. 177.

18 DE MAISTRE József: A pápáról. ford. A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. *Munkálatok*. 30. évf. Pest, 1867. 139.

Ellenfogalmak –

A George Orwell 1984 című regényéből készült azonos című sci-fi (rend. Michael Radford, 1984) jelenete az Igazságminisztérium köztéren olvasható jelszavaival (IMDB)

A 18. századi alapkötetével ellentétben a fogalomkórház falai még ma sem állnak, így az olvasó joggal kérdezheti, hogy miért nem folytatódhattak a munkálatok? A válasz meglehetősen prózai, ugyanis az építési területen előbb piac-teret létesítettek a 19. században, ami a legkülönfélébb fertőzések melegágyává vált, majd a 20. században az Igazságminisztérium kifejezett utasítására lefoglalták a telket, és az *újbeszél* szótár szerkesztősége költözött ide. Mintha csak a kórház ellentétét próbálták volna megvalósítani. A totalitárius propaganda nemcsak a nyelvet, hanem az emberek pszichofizikai felépítését is megváltoztatta.¹⁹ Méghozzá nem képletesen, hanem szó szerint, hiszen az ismétlődő metaforák fizikai hatást gyakorolnak az idegrendszerre, és a harsogó jelszavak ugyanolyan erős kapcsolatokat hoznak létre az agyban, mint a valóságérzékelésünk.²⁰ A 20. században épp a totalitárius propaganda mutatta meg, mennyire hűsbavágó kérdés a fogalmaink védelme.

Ha a gondolkodásunk valóban testi, sőt még a természetfelettire irányuló gondolkodásunk is az,²¹ akkor ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy *megszabott mértéke van*. Ezért beszélhetünk a nyelv kapcsán egészségről és betegségről, ezért ellenezhetjük a szavak promiszkuitását, és ezért tölthet el minket jogos aggodalommal, amikor a technikai haladás elhagyja a tudat antropomorf tartományát. Mégis, a modernizációval járó kockázatok és megannyi gyógyításra váró szavunk ellenére, a fogalomkórház számára kijelölt építési telket még ma is felveri a gyom. Bár az *igazságminisztérium* rég megvált a területtől, az *újbeszél* szótár szerkesztősége pedig az online térben folytatta munkáját, szóba sem jöhetett, hogy elővegyék a fogalomkórház eredeti terveit. A régi piactér helyén most színpompás bevásárlóközpont építését ígérik. Mikor éjszakai sétáinkon arra vetődünk, egy kísérteties érzés kerít hatalmába. Halljuk a szél játékát az elhagyott állványzaton. Mintha azt énekelné, *építsétek fel a fogalomkórházat!* ■

19 Siegfried KRACAUER: *Totalitäre Propaganda*. Suhrkamp, Berlin, 2013. 79.

20 George LAKOFF – Elisabeth WEHLING: *Auf leisen Sohlen ins Gehirn. Politische Sprache und ihre heimliche Macht*. Carl-Auer Verlag, Heidelberg, 2008. 13., 30.

21 Ernst JÜNGER: *Sprache und Körperbau*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1949. és Charles PÉGUY: *Ève [1913] = Oeuvres poétiques complètes*. Gallimard, Paris, 1975. 1041.